

Baba-Çocuk İlişkisi Bağlamında Sanatta Nasihat

Advice In Art In The Context Of Father-Child Relationship

Rabia Demir

Doç. Dr.Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Güzel Sanatlar Bölümü

rabiad3547@gmail.com

https://orcid.org/ 00000-0003-1475-9133

Makale Başvuru Tarihi : 14.12.2022

Makale Kabul Tarihi : 29.12.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Sosyo-kültürel yapı ile şekillenen baba-çocuk ilişkisi; bireyin hem kişilik oluşumunu hem de psikolojik durumunu etkileyen temel olgulardan biri olarak geçmişten günümüze mitoloji, din, psikoloji, sanat gibi çoğu disiplinin ilgi odağı olmuştur. Bu ilişki makalede, babanın koruyucu tavrı içerisinde değerlendirilebilecek bir akıl verme ya da uyarı biçimi olan nasihat karşısında çocuğun takındığı tavrın sanat eserlerine yansması ile ele alınır. Toplumsal normlar ile şekillenen nasihatlerde baba, anne, lider, kral gibi otorite figürlerinin karşısında çocuk, birey, grup ya da halk gibi otoriter gücü kabul edenlerin varlığı dikkat çeker. Dolayısıyla nasihatte nasihat eden ve edilen arasında eşit olmayan güçlerin varlığı söz konusudur. Bu bağlamda araştırmada nasihat, baba-çocuk, doğu-batı ve geçmiş-gelecek ekseninde kuşak çatışması ile ele alınırken, çocuk/birey açısından nasihate nasıl yaklaşıldığı, bu yaklaşımın sanata yansımalarının ne şekilde olduğu ve nasıl bir sanatsal olguya dönüştüğü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Baba, çocuk, kuşak çatışması, nasihat

ABSTRACT

Father-child relationship shaped by socio-cultural structure; mythology, religion, psychology, art, etc. Has been the focus of attention in many disciplines. This relationship is discussed in the article with the reflection of the child's attitude towards the advice, which is a form of advice or warning that can be evaluated within the protective attitude of the father, on the works of art. In the advice shaped by social norms, the presence of figures who accept authoritarian power such as children, individuals, groups or the public draw attention to authority figures such as father, mother, leader and king. In this context, in the research, while advice is handled with generation conflict in the axis of father-child, east-west and past-future, it is emphasized how advice is approached in terms of child/individual, how this approach is reflected in art and how it turns into an artistic phenomenon.

Keyword: Advice, child, conflict of generations, father

1. GİRİŞ

Ataerkil toplumlarda, kültürel değerlerin nesilden nesile aktarılmasında önemli bir yer tutan nasihat, tarih boyunca peygamberler, yöneticiler ve ebeveynler için vazgeçilmez geleneklerden biri olmuştur. Dolayısıyla nasihat eden kimi zaman ailenin reisi olarak baba, babanın yokluğunda anne, bazen de topluma önderlik eden bir lider, bir akıl hocasıdır. Toplumsal normlar ve genel ahlak anlayışı ile şekillenen nasihatte iyi niyet apaçık ortadadır; yaşanmış ve tecrübe edilmiş deneyimlerden çıkarılan derslerle, çocuk, genç/birey ya da hitap edilen kitlenin benzer hataları tekrar etmesini engelleme güdüsü söz konusudur. Başka bir ifadeyle, ebeveynler başta olmak üzere büyükler tarafından muhatabını yanlış davranışlar ve kötülüklerden korumak, ona yol göstermek gibi temelinde iyiliğe yönlendirilen kötülüklerden kaçındırma amacı taşır.

Arapça nsh/nush kökünden gelen “nasihat” sözlükte “bir şeyin saf, halis olması, kötülük ve bozukluktan uzak bulunması; bir kimsenin iyi niyet sahibi olması ve başkasının iyiliğini istemesi” anlamlarına gelir (Mutçalı, 2012:889). Türkçe’de “öğüt, öğüt verme” demektir.

Kelimenin ilk kez Edip Ahmet Yükneki tarafından 12. yüzyılda kaleme alınan Atabet’ül Hakayık adlı eserde kullanıldığı bilinir. Nasihatte yukarıda değinildiği gibi nasihat eden ve edilen arasındaki güçler

arası ayırım söz konusudur. Bu da onu tavsiye ve öneriden ayırır. Nasihati tavsiye ya da öneriden ayıran şey, nasihate uyulmadığı takdirde neler olabileceğini kendinde barındırmasıdır. Zira tavsiye veya öneri bir durum/olay karşısında uyarı ve ikazın ötesinde ne/nasıl düşünülebileceği, söylenebileceği veya davranılabileceği hakkında muhatabına fikir sunar.

Tarihsel süreçte hemen her dönemde karşılaşılan nasihatlere ilk olarak eski Mısır ve Pers Uygarlıklarında rastlanır. Bu nasihatler, hükümdar babaların oğullarına yaptıkları nasihatler olarak bilinir (Öztürk, 2013:5). Diğer yandan Türk-İslam geleneğinde önemli bir yer tutan nasihat, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere seyahatname, vasiyetname, mesnevi ve divan şiirinde sıkça görülür. Kur'an-ı Kerim'de Lokman Suresi'nin 13-19. ayetlerinde Lokman Hekim'in oğluna yaptığı sekiz nasihat vardır. Din-ahlak ve kişilikle ilgili olan bu nasihatler tevhit inancıyla ilgilidir ve Lokman Hekim oğluna Allah'a ortak koşmaması öğüdünü verir. Türk edebiyatında da sıkça rastlanan nasihatler içerisinde kimi zaman bir devlet büyüğüne hitaben kaleme alınmış nasihatnamelerin yanı sıra kimi zaman bir babanın ya da annenin çocuğuna verdiği nasihatler görülür. Bu nasihatler belli bir kişiye hitap amacını taşısa da çoğu zaman o kişinin ötesinde bütün okuyuculara ya da topluma hitap eder. Murat Öztürk *Klasik Türk Edebiyatında Babadan Oğula - Ebeveyn den Çocuğa - Nasihat Geleneği* adlı makalede; "Türk edebiyatında babadan oğula nasihatname özelliği taşıyan eserler ve metinlerin nasihatname türü içinde nasihatçinin ve muhatabının gerçek kişiler olması nedeniyle özel bir yeri olduğunu" (2013:2) belirtir. Yazar ayrıca bu türden nasihatlerin kendi çocuğu özelinde genel kitleyi hedef aldığını söyler.

Nasihatte geleneğin devam ettirilmesi söz konusudur. Böylece; kültürel, dini, örfi ve ahlaki öğütler ağır basar. Mesela bir ebeveyn tarafından çocuğa öğüt olarak verilen nasihatlerde onun hangi durumda ne yapması, nasıl davranması gerektiği yönünde telkinler dikkat çeker. Bu tür nasihatler de dil bakımından genellikle emir, ihtar, istek, öğüt ya da uyarı cümlelerinin kullanıldığı görülür. Kimi zamansa mizah ve alaycı bir dil ile anlatım tercih edilir. İster ciddi bir ifade isterse mizahi bir dil kullanımı olsun genelde nasihatte; 'yap, yapma, yapsan iyi olur, bilmiş ol' gibi ifadeler sıklıkla kullanılır. Bu ifadelerle öğüt vermek ve öğretmek amacı taşıyan nasihatlerde üstten bir bakış ve hitap dikkat çeker.

Nasihat geleneğinde üst söylemin, öğretici üslubu doğurduğu, nasihat veren şair, yazar veya ebeveynin adeta bir bilge, bir öğretmen edasıyla öğüt aktardığı görülür. Bu tür içinde öğretme ve terbiye etme amacıyla kaleme alınmış önemli edebi metinlerden biri olan nasihatnamelerde genellikle didaktik anlatım kullanılır. Zira "nasihatın muhatabı olarak düşünülen çocuklar veya genelde okuyucular bu öğretici üsluba ihtiyaç duydukları öngörülen kişiler" (Öztürk, 2013:6) olarak kabul edilir.

Dolayısıyla nasihat eden ve edilen arasındaki güçlerin eşit olmadığı, nasihat edenin muhatabı üzerindeki tahakkümü söz konusudur. Çoğu zaman nasihat eden sözlerini bir emir gibi söylerken ve aksi durumda ne olacağı noktasında edilgen olan muhatabını uyarırken ondan itaat bekler. Ancak bu iyi niyetin muhatabında benzer şekilde karşılanıp karşılanmadığı, itaat edilip edilmediği, ne kadar yerini bulduğu, kısacası nasihat edilen bireyin tavrının nasihat karşısında nasıl olduğu bu makalenin konusunu oluşturur.

Baba nasihatleri genelde; çocuğun yaşam tarzı, iş ve eş seçimi gibi konuları kapsar. Oysaki kişiliğini tamamlamış, ayakları üzerinde bir birey olarak duran çocuk/birey, seçimlerini de kendisi yapmayı ve yaptığı seçimlerin ebeveyn ve diğer otorite figürleri tarafından saygı ile kabullenmesini bekler. Aksi durumda kuşak çatışmasının yaşandığı sıkça görülür. Bu bağlamda makalede nasihat, baba-çocuk ilişkisi, psikanaliz ve kuşak çatışması üzerinden ele alınır. Dolayısıyla baba-çocuk ilişkisini nasihat üzerinden okumayı amaçlayan bu çalışma, edilgen olanın nasihat karşısındaki tavrını, nasihat edilen çocuk/birey/sanatçı örnekleme inceler.

2.SANATTA NASİHAT VEREN BABALAR

“Doğru ya da yanlış, bazen bir baba çocuğuyla ilgili zor konuları gündeme getirmesi gerektiğini düşünür, ancak bu konular söylenmeden bırakılırsa her iki taraf da daha rahat eder.”
Jeff Nilsson¹

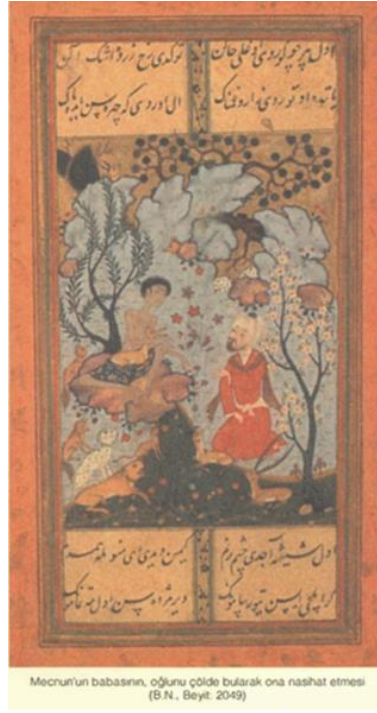
Nasihat, ataerkil toplumlarda toplumsal normların aktarılmasında önemli rol oynar. Bu noktada özellikle aile reisi olan babanın oğula yaptığı nasihatler dikkat çeker. Başta edebi metinler olarak yukarıda bahsedilen nasihatnameler olmak üzere baba-çocuk ilişkisinin ele alındığı şiir, sinema, minyatür, resim ve fotoğraf gibi farklı disiplinlerde çocuklarına nasihat eden babalar görülür. Bu anlamda sinemanın başyapıtlarından biri olarak kabul edilen 1972 yapımı “The Godfather” (Baba) filminde baba Don Vito Corleone’nin (Marlon Brando) oğlu Michael’a (Al Pacino) nasihatler verdiği sahne akla ilk gelen örneklerden biridir. Bu sahnede Corleone oğlunu başına gelecekler ve muhatap olduğu insanlara karşı dikkatli olması konusunda uyarır. Bir diğer örnek Nuri Bilge Ceylan’ın 2018 yapımı Ahlat Ağacı filminin son sahnesinde baba İdris’in oğlu Sinan’la konuştuğu sahnedir. Bu sahnede İdris, Sinan’a hayallere ulaşmanın kolay olmadığı ve kolayca pes etmemek gerektiği konusunda nasihatlerde bulunur. Her iki örnekte de nasihat verilen çocuk, babalarına hak vererek dinlerken görülür.

Görsel 1. Francis Ford Coppola, The Godfather, 1972. <https://124.im/1rA>. **Görsel 2.** Nuri Bilge Ceylan, Ahlat Ağacı, 2018. <https://124.im/q9nfk>.

Nasihat genel anlamıyla çocuğu başına gelebilecek olay ve kötülüklerden korumak ve onu en az zararla atlatabilmesi için önceden uyararak için yapılır. Ancak çoğu zaman tıpkı Türk edebiyatında özel bir yeri olan Fuzûlî’nin Mesnevi formunda yazdığı “Leyla ile Mecnun” da (942/1535) da olduğu gibi ebeveynlerin çocukları koruyamadığı, olacakların önüne geçemedikleri görülür. Ayrıca, “Leyla ve Mecnun” da babanın yanı sıra Kays’ın annesinin oğluna ve Leyla’nın annesinin kızına yaptıkları nasihatler de yer alır. Bu bölümlerden birinde çölde Mecnun’u arayan babanın onu perişan halde bularak oğluna yaptığı nasihatler bulunur. Babası çölde oğlunu bulduğu zaman Mecnun yerde tozlar içerisinde, kederli ve harap bir halde etrafındaki hayvanlarla konuşmaktadır. Onu bu halde bulan baba, oğlunu ikna etmek için nasihatlerde bulunur ancak sözlerinin Mecnun’a tesir etmediğini hatta kendisini dahi tanımadığını görerek üzülür. Aşağıdaki minyatürde tam da bu an betimlenmiştir.

¹ Jeff Nilsson’nun bu sözü, “The Saturday Evening Post” dergisinin Mayıs/Haziran 2022 sayısında yer alan “Rockwell Files: The Facts of Life” (Rockwell Dosyaları: Hayatın Gerçeği) adlı makaleden alınmıştır. <https://124.im/N97xz4i> (E. T. 19.11.2022).

Görsel 3. Mecnun'un babasının oğlunu çölde bularak ona nasihat ettiğini gösteren Minyatür².

Mecnun'u eve dönmesi için bir türü ikna edemeyen baba, sonunda Leyla'nın kendisini aradığını ve evde Mecnun'u beklediğini söyleyerek oğlunu eve gelmeye ikna eder. Evde ise oğlunun halini gören annesi ona şöyle nasihat eder;

K'ey rahat-ı can ü nur-ı dide
Ferzend-i yegane-i güzide
Şanunda riyaset-i Arab var
Miras-ı şeca'at ü edeb var
Etvar-ı müluk dut hemişe
Ayin-i şeca'at eyle pişe
Ebru-yı ham ise ger muradun

Süst etme keman-ı i'tikadun³ (Doğan, 2000:186).

“Leyla ve Mecnun” da ayrıca Kays'a (Mecnun) olan aşkıdan ötürü dile düşen Leyla'nın, annesi tarafından uyarıldığı ve annenin kızına nasihatler verdiği görülür. Bu nasihatlerde toplumsal kurallar çerçevesinde aile itibarını dikkate alarak kızını terbiye etmeye çalışan annenin ona kimi zaman sitem ettiği kimi zamansa öfkeyle uyararak yaptığı nasihat şu şekildedir;

Her sûrete aks kimi bahma
Gözü kimi katı yüzlü olma
Mey gerçi safa verür dimağa

² Muhammet Nur Doğan tarafından hazırlanan “Fuzuli Leyla ve Mecnun” (2000) kitabının Minyatürler bölümünden alınmıştır.

³ Ey canımın dinlencesi ve gözümün nuru;
biricik ve sevgili oğlum!
Senin şanında Araplara reislik etmek,
kahramanlık ve edep mirasının sahibi olmak var;
ve kahramanlığı adet eyle!
Daima hükümdarların yolunu tut
(Hilal gibi) eğri bir kaşı arzulasan bile,
inancının yayını gevşetme! (Doğan, 2000:187).

Ahdugı için düşer ayağa
Gözü kimi katı yüzlü olma
Nergis kimi hîre gözlü olma
Gözden gerek olasen nihan sen
Tâ demek ola ana ki cânsen
Sen şem'sen uymagıl hevaya
Kim şem'i heva verür fenaya⁴ (Doğan, 2000:138).

Öte yandan genellikle nasihatte ister liderden topluma, ister ebeveynenden çocuğa olsun farklı kuşaklar arası diyalog söz konusudur. Bu durumda nasihat eden kendinden önceki kuşaktan aldığı bilgi ve deneyimi bir sonraki kuşağa aktaran aracı konumundadır. Bunun bir yansımasını Osman Hamdi Bey'in Türk Resim sanatı içerisinde Oryantalist resim üslubuyla bilinen başyapıtlardan biri olan "Silah Taciri" (Seyf-i Katı/Keskin Kılıç) adlı resimde görmek mümkündür.

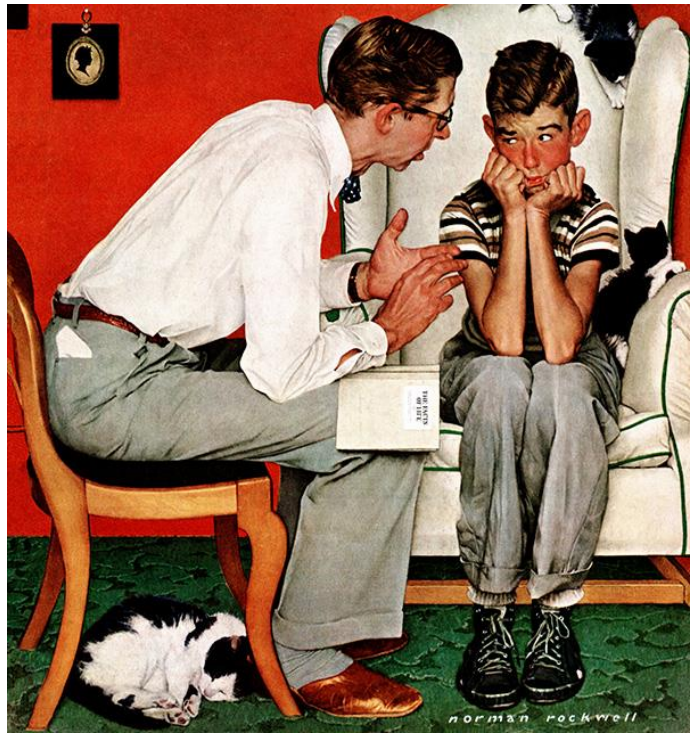
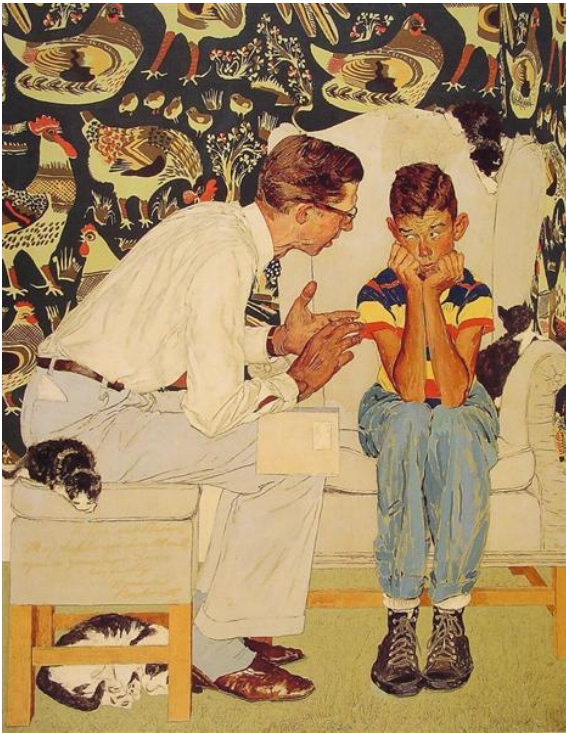

Görsel 4. Osman Hamdi Bey, Silah Taciri (Seyf-i Katı/Keskin Kılıç), Tüyb. 185 x 140 cm., 1908. <https://124.im/AJh>

Osman Hamdi Bey çoğu Batılı Oryantalist sanatçının aksine Doğu'yu içinde yaşadığı toplumun özellikleri ile yansıtır. Resimde Osman Hamdi Bey'in kendisi ve oğlu Edhem iki farklı kuşağın temsilcisi olarak görülür. Resimde görülen baba-oğul ikilemi; farklı kuşaklar, kuşak çatışmaları, soyağaçları, soyun sürdürülmesi bağlamında ele alınmıştır. Buna dikkat çeken Zeynep Yasa Yaman da resimdeki figür ve nesnelerin "geçmiş/ölüm-şimdi, yaşam-gelecek" (2012:138) bağlamında bir araya getirildiğine vurgu yapar. Bu bağlamda baba/Osman Hamdi Bey, bir sütun başlığı üzerinde oturmakta,

⁴ Her görüntüye aksinmiş gibi bakma!
Her gördüğüne su kimi ahma
Şarap gerçi dimağa neşe verir ama
Aktığı için de ayağa düşer.
Ayna gibi donuk yüzlü olma ama
Nergis gibi de baygın gözlü olma
Gözlerden gizli kalmalısın ki
Sana cansın demek mümkün olsun
Sen bir mumsun, gel havaya uyma;
çünkü hava, mumu söndürür! (Doğan, 2000, s. 139).

ayakta duran oğluna öğütler vermektedir. Bu sütun başlığı onun İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin kuruculuğuna gönderme yapar. Kafasında sarıklı bir fes bulunan Osman Hamdi Bey'in elinde ve yanında miğfer, kılıç ve silahlar yer alır. Osman Hamdi Bey'in hemen yanında ayakta gençliğin simgesi olarak duran oğlu, kınından çektiği kılıcı incelemektedir. Hayranlıkla kılıcı inceleyen oğulun bu ifadesi kendisine verilen öğütleri pekte dikkate almadığını gösterir. Sağ arka planda ise iki figür bulunur. Bu figürlerden daha genç olan elindeki bir parça bezi karşısında oturan bir eli çenesinde, bir eliyle de kucağındaki kapalı kitabı tutan yaşlı adama uzatmaktadır. Bu iki figür, Osman Hamdi Bey'in "gençlik-yaşlılık, yaşam-ölüm kavramlarını ele aldığı fikrini daha da güçlendirir. Özellikle bezirgânın yaşlı adama uzattığı bez, bir kefen bezi olarak düşünüldüğünde, bu sahne ölüm alegorisi" (Altaş, 2014) olarak yorumlanır. Böylece, Osman Hamdi Bey'in artık silahlarla ilgilenme çağını çoktan geride bıraktığı ve misyonunu oğluna devrettiği söylenebilir. Böylece resim, Osman Hamdi Bey'in hayatının sonunda deneyimlerini, tecrübelerini oğluya paylaşan ve ona öğütler veren bir baba ve baba nasihatlerine pekte kulak asmayan oğul ilişkisi olarak yorumlanır. Nitekim Osman Hamdi Bey, bu resmi tamamladıktan iki yıl sonra yaşama veda eder.

Görsel 5. Norman Rockwell, The Facts of Life, Illustration, 1951. <https://124.im/ymo> **Görsel 6.** Norman Rockwell, The Facts of Life, Illustration, 1951. <https://124.im/V3HB>

Toplumsal kurguda babanın koruma, öğretme, rol model olma rollerinin yanı sıra oğlan çocuğunu erkeklik rolüne hazırlamakta vardır. Böylece baba gerek davranışsal gerekse sözel uyarılarla hem çocuğun kimlik oluşumunda hem de çocuğu bir erkek olarak erkeklerin dünyasına hazırlamakta önemli bir rol oynar. Amerikalı ressam ve desinatör Norman Rockwell'in Amerikan gündelik hayatını oldukça sıcak ve samimi bir şekilde ele aldığı çalışmalarından biri olan "The Facts of Life" (Hayatın Gerçekleri) adlı resimde böyle bir durum söz konusudur. The Saturday Evening Post dergisinin 14 Temmuz 1951 tarihli kapağında yer alan resim sanatçının, 1916'dan 1963'e kadar derginin kapağında basılan toplam 322 illüstrasyonundan biridir. Dergide resmin önce taslağı (Görsel 5) daha sonra son hali (Görsel 6) yayınlanmıştır. Rockwell'in iki resim arasında yaptığı değişiklikler açıkça görülebilir; ilk yayınlanan taslak resimde üzerinde horozların, civcivlerin ve arıların yer aldığı duvar kâğıdı resmin son halinde kaldırılarak kırmızı renkte bir duvar tercih edilmiştir. Duvarda sadece sol üst köşede annenin varlığına atıfta bulunan profilden bir kadın silüetinin çerçeve içerisinde asılmış imgesi bulunur. Ayrıca sanatçı, taslak resimde babanın oturduğu tabure yerine ikinci resimde bir koltuk kullanır. Taburenin/koltuğun altında uyuyan anne kedi her iki resimde mevcutken, resmin son halinde taburenin üzerinde oynayan kediyi de resimden çıkarttığı görülür.

Resmin merkezinde ellerini yanaklarına dayamış, korku ve acı içerisinde kendisine hayatın gerçeklerini tıpkı bir öğretmen edasıyla anlatan ve öğüt veren babasını dinleyen yaklaşık 13-14 yaşlarında ergen bir erkek çocuk görülür. Baba okuduğu “The Facts of Life” adlı kitabı ters çevirerek dizleri üzerine bırakmış, oğluna eğilerek ona birtakım nasihatlerde bulunur vaziyettedir. Çocuğusa bu durumdan rahatsızlık duyduğu açıkça görülmektedir. Jeff Nilsson derginin Mayıs/Haziran 2022 sayısında yer alan “Rockwell Files: The Facts of Life” (Rockwell Dosyaları: Hayatın Gerçeği) adlı makalede, resmin izleyicilerin rahatlıkla bağ kurabilecekleri acı verici bir anı yakaladığını belirtir; “ciddi ve bariz bir şekilde rahatsız olan bir baba, ifadesine bakılırsa zaten gereğinden fazlasını duymuş olan oğluna” hayatın gerçeklerini anlatır. Dahası baba-oğul arasında geçen konuşmanın hem rahatsız ediciliğini hem de gerekliliğini apaçık ortaya koyar. Nilsson ayrıca, Rockwell’in resimlerinin gücünün sanatçının duyguları yakalama konusundaki yeteneğinden doğduğunu söyleyerek “çocuğun yüzünün iki yanında sıkığı yumruklarının darbeleri savuşturan bir dövüşçüyü çağrıştırdığına” dikkat çeker. Dolayısıyla çocuğun bu şekilde betimlenmiş olması, onun babanın verdiği nasihatlerden ders çıkarmak yerine duyduğu rahatsızlığı apaçık ortaya koyar. Çocuğun rahatsızlık duyduğu bu durumun aksine baba ona bildiklerini anlatmaya devam ederek nasihatlerde bulunmaktadır. Bunu ise bir vazife gibi yaptığı apaçık ortadadır.

Burada asıl önemli noktalardan biri çocuğun baba nasihati karşısındaki tavrının nasıl olduğudur. Yukarıdaki resimde çocuk biraz mahcup, biraz kızgın, konudan sıkılmış ve bir an önce bitmesini istiyor gibidir. Tüm bu durumlarda verilen öğütlerden duyduğu rahatsızlık açıkça görülür. Zira küçük yaşlardan itibaren ebeveynlerinin bakım, sevgi ve şefkatine ilgi ve ihtiyaç duyan çocuk, kendi kimliğini oluşturmaya başladıktan sonra anne-babadan bağımsız olmayı ister. Tam da bu noktada baba-çocuk ilişkisine Pikanalizin kurucusu Sigmund Freud’un “Oidipus Kompleksi” açısından bakmak gerekir. Bugün evrensel olarak kabul edilen komplekse göre; annesine sevgi duyan erkek çocuk babayı bu sevgisine engel olarak görür. Dahası babayı kendisinin rakibi olarak kabul eder. Babanın kendisinden büyük ve güçlü olduğunu kabul ederek babayla özdeşleşmeyi başardığında ona rakip olamayacağını anlayarak bu kompleksi bilinçdışına iter ve böylece “Oidipus Kompleksini” çözümlenebilir. Ayrıca, çocuğun bu kompleksi çözümlenmesinde babanın kendisini cezalandırabileceği korkusu da yatar (2018:17-18).

Görsel 7. Jean-Baptiste Greuze, Septime Severe et Caracalla, 124 x 160 cm. 1769. <https://124.im/CGKbu>

Çocuğun kendini oluşturabilmesinde babaya karşı beslediği nefret ve düşmanlık dürtülerini yenmiş olması önemli bir etkidir. Zira çocuk bu kompleksi çözemediğinde babaya olan nefreti ve düşmanlığı devam ettiğinde baba-çocuk ilişkisi de bir çatışmaya dönüşür. Hatta bu kimi zaman bu durumun babanın öldürülmesini gerektiren bir düşmanlığa ya da güç savaşına dönüştüğü görülür. Bunun örneklerine ise mitolojiden (Zeus’un babası Kronos’u öldürmesi) edebiyata, sinemadan-resme farklı

disiplinlerde rastlamak mümkündür. Tüm bu örneklerde baba-çocuk ilişkisinin bir çatışmaya dönüştüğü ve babanın çocuklar için aşılması gereken bir engel olarak kabul edildiği görülür. Çatışmanın en büyük nedenlerinden biri babanın çocuk üzerinde tahakküm kurarak, çocuğun tercihlerine saygı duymaması hatta çoğu zaman onun yerine kendi seçimlerini dayatıyor olmasıdır.

Baba-çocuk arasındaki otorite ve güç çatışması, çocuklarına nasihat veren babaları betimleyen resimlere de yansır. Bu resimlerden biri; Jean-Baptiste Greuze tarafından 1769'da yapılan "Septime Severe et Caracalla" (Septimius Severus ve Caracalla) adlı resimdir. Resimde Roma'nın Afrika kökenli ilk imparatoru olan Septimius Severus'un oğlu Lucius Septimius Bassianus Caracalla'yı azarlayarak nasihatte bulduktan sonra elini öpmesi için ona doğru uzattığı an görülür. Caracalla ise sırtını hafif bir şekilde babasına dönmüş bir şeyler düşünür vaziyette ayakta durmaktadır. Resimde ayrıca imparatorun arkasında duran, biri diğerinin kulağına bir şeyler fısıldayan iki kişi görülür. Jean-Baptiste Greuze, babanın oğluna nasihat ettiği anı değil, nasihat ettikten sonra barış amacıyla öpmesi için elini uzattığı anı betimlemiştir. Kurnaz ve acımasız biri olarak bilinen Caracalla babası tarafından istemediği bir evlilik yapmak zorunda kalır. Septimius Severus, bu evliliğin oğlunu olgunlaştıracağını düşünmüş olsa da sonuç onun düşündüğü gibi olmamış, Caracalla babasının ona yaptığı eş seçimine saygı duymayarak eşine de kötü davranmıştır. Diğer taraftan bir an önce imparator olabilmek için bir sefer sırasında at sırtında yolculuk eden babasını dahi öldürmeyi planlamış ancak çevredekilerin Severus'u uyarmasıyla son anda öldürmekten vazgeçmiştir. O an oğluna bir tepki vermeyen Severus'un yanlarında güvendiği birkaç kişinin de olduğu sırada Caracalla'ya "Eğer gerçekten beni öldürmek istiyorsan, şimdi burada yap. Sen gençsin, ben ise ayakları üzerinde zor duran yaşlı bir adamım" (Yürüyen, 2019:8) diyerek onuna yüzleştiği bilinir. Yine Severus'un Caracalla'nın kardeşi ile iyi geçinmesi için ona nasihatlerde bulunduğu Caracalla'nın ise bu öğütleri pek de dinlemediği bilinir. Baba ile oğul arasındaki bu sahne oldukça ilginçtir. Geleneği ve gücü temsil eden baba, kendisine karşı suç işleyen ya da sözünü dinlemeyen oğlu affetmeye hazırlarken, oğul ise baba ve onun temsil ettiği otoriteye sırtını dönmüştür bu haliyle herhangi bir pişmanlık ifadesi de göstermez. Severus ve Caracalla örneğinde olduğu gibi baba, çocuğun tüm yaşamı boyunca onun seçimlerini etkilerken hatta onun yerine kendi seçimler yaparken ve yine oğula nasihatlerde bulunurken bunun tıpkı Caracalla'nın eşini benimsememesi ve kardeşi ile aralarındaki anlaşmazlıklarda olduğu gibi çocukta olumsuz sonuçlara neden olduğu görülür.

Görsel 8. Nikolai Ge, Peter the Great Interrogating the Tsarevich Alexei Petrovich at Peterhof, Tüyb., 135 x 173 cm. 1871. <https://124.im/C7Du>

Benzer bir durum Ukraynalı Ressam Nikolai Ge tarafından 1871'de yapılan, "Peter the Great Interrogating the Tsarevich Alexei Petrovich at Peterhof" (Büyük Petro, Peterhof'ta Tsarevich Alexei Petrovich'i sorgularken) adlı resimde de söz konusudur. Resimde 1682 – 1725 yılları arasında Rusya

Çarı olan I. Petro ya da Pyotr Alekseyeviç adıyla bilinen Büyük Petro (1672-1725) ve oğlu Tsarevich Alexei Petrovich (1690-1718) görülür. Ge'nin yaptığı tarihsel konulu ilk tablo olarak bilinen resim, 1871'de yani Büyük Peter'in 200. yıldönümü kapsamında yapılır. Peterhof Sarayı'nda geçen olayın betimlendiği resmin merkezinde, üzerinde yazı takımları ve dağınık kâğıtların (bazıları yere düşmüş) bulunduğu bir masada oturan Büyük Petro ve ayakta duran oğlu Alexei, arkalarında şömine, sandalyeler ve duvarda Hollanda okuluna ait olduğu bilinen dört tablo dikkat çeker. Resimde dikkat çeken bir başka öğe olan karo zemin, Anna Yesterday'e (2022) göre; "baba-oğul arasındaki karşılıklı güvensizlik atmosferine katkıda" bulunur. Bu atmosfer resme ilk bakışta figürlerin pozisyonu, jest ve mimikleri ile hemen kendini hissettirir. Ge, siyasete ilgi duymayan ve babasının reformlarına ve siyasi fikirlerine karşı çıkan Alexei'in, babası tarafından sorguya çekildiği, babasının ona kızdığı ve nasihatler verdiği anı betimlemiştir. Alexei, Rusya tarihi üzerine çalışmalar yapan ve 1998'de "Russia in the Age of Peter the Great" (Büyük Petro Çağında Rusya) kitabının yazarı olan Lindsey Hughes tarafından "Encyclopedia of Russian History" de (Rus Tarihi Ansiklopedisinde) "zeki, dindar, genellikle hasta ve askeri işlere kayıtsız" biri olarak tanıtılır. Hughes ayrıca, Alexei'nin bu kişisel özelliklerine rağmen babası Büyük Petro tarafından Rusya'nın gelecekteki Çarı olarak yetiştirilmek istendiğini ancak Alexei'in buna karşı çıktığını anlatır.

Alexei, babası tarafından önce kamu yararını ihmal etmekle suçlanır ve mirastan mahrum bırakılmakla tehdit edilir. Bu gelişmeler üzerine kısa bir süre Avusturya'ya sığınır. Sonrasında babası tarafından vaad edilen af ile Rusya'ya yeniden dönen Alexei, mirastan mahrum edilerek babasına suikast düzenleyip tahtı ele geçirmek için komplo kurmakla suçlanır ve kendisine yardım edenleri ifşa etmesi istenir (Hughes). Baba-oğul arasındaki bu çatışmaya dikkat çeken Katya Lopatko "Iconic Daddy Moments Art History" adlı makalede, Büyük Petro'nun siyasi görevleri için babalık rolünü bir kenara bırakarak oğluna yaklaştığına, bunun karşısında oğul Alexei'in ise babasıyla göz göze dahi gelmeyi istemediğine dikkat çeker. Ayrıca Alexei'nin başının eğik olmasını ise hem babasına karşı bir meydan okuma hem de kaderine boyun eğme olarak yorumlar (2019). Suçlamaları reddeden ve itiraf etmeyen Alexei bu sorgudan sonra Petropavlovs Kalesi'ne hapsedilerek işkence görür. İşkence sırasında kendisine atfedilen suçlamaları kabul eder ve işkence altındayken genç yaşta ölür. Büyük Petro'nun oğlu ile olan bu ilişkisi otoriter baba ve çocuk arasındaki güç ilişkisine bağlı olarak yaşanan çatışmanın vahim sonuçlarını göstermesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Büyük Petro'nun Alexei'in kişisel özelliklerine, istek ve düşüncelerine karşı kendi fikirlerini dayatması baba-oğul arasındaki anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bu çatışmanın çözülmesinde babanın ne uyarı ya da nasihatlerinin ne de tehditlerinin bir netice vermediği ortadadır.

Görsel 9. Bülent Şangar, İsimli (Baba Nasihati), Fotoğraf, değişen boyutlarda, 1995. **Görsel 10.** Bülent Şangar, İsimli (Baba Nasihati), Fotoğraf, 66 x 100 cm. İki fotoğraftan oluşan seri. 1995.⁵

Bülent Şangar, işlerinde aile özelinde baba-çocuk ilişkisi; “mitolojik, sosyolojik, antropolojik, politik öğelerden biri olarak temsil edilir” (Akay, 2009:47). Şangar, başta “Kurban” ve “Baba Nasihati” olmak üzere aile ve ev içi şiddet gibi işlerinde baba ile çatışma yaşayan babanın temsil ettiği otoriteye başkaldıran ve kendi egemenliğini arayan çocuk/birey olarak görülür. Baba nasihatini iki farklı fotoğraf kompozisyonuyla ele almıştır. İlkinde baba-oğul bir oda içinde görülürken diğer iki fotoğrafta mekâna dair hiçbir şey görülmez. İlk fotoğraf; arkada kitaplık, bir masa, odayı aydınlatan avize, kitaplıkta yer alan açık televizyon, bir radyo, kitaplığın hemen yanında duvar saati ve takvimle birlikte dönemin Türk evlerinden birine ışık tutar. Şangar bu ilk resmi kolaj olarak yapmıştır, dolayısıyla bu durum geleneksel bir Türk evinin içinde sanatçının kendisini ve babasını neden ayakkabıları ile yer verdiğini açıklar. Her üç iş de de baba işaret parmağını oğlunun yüzüne doğru uzatarak kızmakta muhtemelen onu uyarmaktadır. Oğul ise babasını dinlerken onunla göz teması kurmak ya da ona karşılık vermek yerine sessiz bir şekilde yere bakarken görülür. Şangar’ın babanın nasihatinden rahatsız olduğu apaçık ortadadır. Yumruğunu sıkılmış bir vaziyette öylece durur. İkili fotoğraf serisinden birinde baba sağ elinin işaret parmağını kaldırırken sol eliyle oğlunun koluna dokunmakta diğer görsel de ise sağ eliyle her an vuracaktı gibi kızmaktadır. Dolayısıyla bir baba-oğul çatışması apaçık ortadadır. Akay, Şangar’ın “baba-oğul çatışması üzerine kurulu olan aile ilişkilerinde Freud’un Oidipus kompleksinin etkilerinin görüldüğünü” söyler (2009:47). Akay bu seride baba karşısında yumruklarını sıkarak duran Şangar’ı “egemenliğini ispat etmeye uğraşan yerli kabile şeflerine” benzeter. Bu durum baba-oğul çatışmasının da temelini oluşturur. Nitekim oğul bir kabile şefi olmasa da bir bireydir. Birey olarak babadan bağımsız olmayı ve kabul görmeyi bekler. Kabul görmenin olmadığı durumlarda otorite, gelenek ve Şangar da olduğu gibi Doğu’yu temsil eden baba ve Batı’yu temsil eden çocuk arasındaki çatışma kuşak çatışmasının bir yansımasına dönüşür.

SONUÇ

Baba-çocuk arasındaki ilişki toplumsal kurumlar ve birey ilişkisi bağlamında çok yönlü bir okumayı gerektirir. Zira baba, psikanaliz de çocuk için hem gerekli hem de aşılması gereken bir engel olarak kabul edilir. Çünkü baba çocuğun yetişmesinde ve kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynar. Bu etkiyle çoğu zaman babanın otoriter kimliğinin çocuk üzerinde tahakküm oluşturduğu, çocuğun isteyerek veya istemeyerek babaya itaat ettiği görülür. Kimi durumlarda ise çocuk isyan ederek baba ile çatışma yaşamakta böylece psikanalitik bağlamda babayla özdeşleşemeyen çocuk kendi kimliğini de oluşturamamaktadır.

Baba-çocuk ilişkisine nasihat üzerinden bir yaklaşım getirildiğinde yine çift taraflı bir okuma yapmak gerekmektedir. Baba, nasihati çocuğun iyiliğini göz önünde bulundurarak; onu kötü olay veya kişilerden korumak, doğru yol, davranış, arkadaş, eş ve iş seçimi vb. durumlarda yol göstermek gibi çeşitli nedenlerle yapar. Diğer taraftan çocuk/birey yani nasihat edilen açısından konuya ve bunların sanata yansımalarına baktığımızda çocuk için durumun aynı olmadığını görürüz. Çocuk, babadan öğütler dinlemek yerine birey olarak kabul ve saygı görmeyi bekler. Bunun olmadığı durumlarda ortaya kişilerin farklı yaşam biçimleri, tercihleri ve fikir ayrılıklarının neden olduğu kuşak çatışması çıkar. Burada asıl dikkat çekici olan; bir tarafın (babanın) diğeri (oğul/kız; çocuk) üzerinde hâkimiyet kurarak tahakküm edilenin boyun eğmesini, itaat etmesini bekliyor olmasıdır. Asıl sorun ve çatışmaya dönüşen durum tam da bu noktada otoriter fiğüre itaat edilmediği durumlarda yaşanmaktadır.

Bu çatışma baba-çocuk arasındaki fikir ve görüş ayrılıklarına bağlı olduğunda babanın çocuğu uyarması ve ona nasihatlerde bulunması doğal gibi görünebilir. Ancak, geleneklere bağlı yaşam tarzını benimseyen baba ile modern yaşamı benimseyen çocuk arasındaki fikir ve görüş farklılıklarına bağlı çatışma kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bu durumda çoğu zaman baba nasihatinin çocukta bir karşılığının olmadığı, kendisine nasihat edilen çocuğun durumdan rahatsız olduğu söylenebilir. Bu noktada makalede ele alınan sanat eserlerindeki çocuğun nasihat edildiği esnadaki tavrı ilgi çekicidir;

⁵ Görsel 9. ve 10. Ali Akay tarafından 2009’da hazırlanan “Bülent Şangar Gerilim İmgeleri” adlı kitaptan alınmıştır.

hemen her örnekte çocukların babayla aynı pozisyonda ve karşılıklı durmaması yanı sıra göz teması dahi kurmaktan kaçındıklarına dikkat çekmek gerekir.

Sonuç olarak, nasihat, bilhassa ataerkil toplumlarda doğu-batı, gelenek-gelecek ve kuşaklar arası çatışmalara bağlı olarak edilgen olan figür için rahatsız edici bir hal almaktadır. Ayrıca çocuk/birey için nasihat çoğu zaman kendi yaşam alanına müdahale olarak kabul edilir. Dolayısıyla başta ailenin reisi baba olmak üzere otorite figürlerine karşı kendi kimliğini oluşturmaya çalışan çocuk için nasihatın rahatsız edici bir öğüde dönüşebildiği, bunun ise baba nasihatini konu alan sanat eserlerine yansıdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akay, A. (2009). Bülent Şangar Gerilim İmgeleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1. Baskı.
- Altaş, A. (2014). Osman Hamdi Bey'in "Silah Taciri" Eseri, <https://L24.İm/G31> (E. T. 12.09.2022).
- Doğan, M. N. (2000). Fuzûlî Leylâ Ve Mecnûn, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Freud, S. (2018). Psikanaliz Üzerine Vakalar. (Çev. F. Dikmen), Tutku Yayınevi, Ankara.
- Hughes, L. (t.y.). Alexei Petrovich, Encyclopedia Of Russian History, <https://L24.İm/Vk8odf> (E.T. 19.09.2022).
- Kur'an-I Kerim; Lokman, 13/19.
- Lopatko, K. (2019). Iconic Daddy Moments In Art History, <https://L24.İm/P8xb> (E.T. 10.11.2022).
- Mutçalı, S. (2012). Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul.
- Nilsson, J. (2022). Rockwell Files: The Facts Of Life, <https://L24.İm/3yth> (E. T. 19.02.2022).
- Öztürk, M. (2013). "Klasik Türk Edebiyatında Babadan Oğula-Ebeveynden Çocuğa-Nasihat Geleneği", Akademik Bakış Dergisi, S.39, Ss.1-22.
- Yasa Yaman, Z. (2012). İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Sanat, Ankara Resim Heykel Müzesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Yesterday, A. (2022). Peter The Great İnterrogating The Tsarevich Alexei Petrovich İn Peterhof, <https://L24.İm/Jary3i> (E. T. 2.12.2022).
- Yürüyen, T. (2019). "Caracalla Ve Geta", "Yayımlanmamış Bitirme Tezi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Anabilim Dalı, İstanbul.
- <https://Turkcedemek.Com/Kelime/Nasihat/> (E. T. 10.09.2022).